

kolekcionar utisaka

Nemanja Mitrović: U ZNAKU RIBE, Prosveta, Beograd, 1987.

nenad šaponja

(Kao da) »svet ne umire. A problemi književnosti ne gube svoju važnost«, kaže Suzan Zontag na jednom mestu, a na drugom (kao da) nastavlja. »Na granici između književnosti i znanja, orkestar duha počinje da svira glasnu fugu. Putnik okleva, drhti. Muca.« Baš kao i pisac prikaza, koji, pogledajući kroz prozore beskraja, pothranjeno u rečenici (reči, pokušava izbeći unapred zadatu efemernu funkciju svog teksta. Jasno, original tog teksta (ni slučajno efemern), u rečima nedefinisan i neartikulišan, ostaje zauvek pokopan u njemu i u njegovoj konacnosti, dok govor/zapis, koji bi da bude novo delo, najčešće biva promucani drhtaj. On, bez literarnog predloška o kome govor, najčešće biva mrtav. Upravo taj problem, prično zaoštren u vezi sa iščitavanjem/proživljavanjem prethodnih knjiga Nemanje Mitrovića (1960) — San rata (1981) i Rase (1983), povlajuje se i u susretu sa najnovijom — *U znaku Ribe*.

Nedvojbeno je da Mitrovićevo proza, opet i ponovo, nudi čitaocu susret na dvema vrstama granica — racionalnim, koje mu preće razdvajanje, i iracionalnim, koje mu ne dozvoljavaju sažimanje. Utisak je da takva proza (svaka je takva, verovatno, u krajnjoj instanci; no, ovde se radi o svesnoj amplifikaciji i gradnji imidža baš na tom segmentu jezičkog smisla) pruža čitaocu iluziju nesvesnog saznanja stvari, prepuštajući njegovom razumu da uspostavlja odnose. Drugim rečima, stalno i iznova, iz rečenice u rečenicu (što je beskrajno, odnosno, neuporedivo sporije od identičnog procesa u životu pojedinca), dovodi nas na nesigurni prostor granica intuitivnog i racionalnog. Tu rečenice oponašaju intuiciju jezika. Reči se pare (ovde je sinonim za pareњe neki trop — metafora, metonimija, sinegdoha, neko poređenje, ili transmutacija značenja) i njihovo potomstvo vraća brojna nesvesna (ili, ponekad, samo zaboravljena) značenja jezika.

Pričama zbirke *u znaku ribe* Mitrović na tematskom i sadržajnom planu ustrajava u svim bitnim elementima ranijih zbirki (poetizacija prozognog govora, apstraktne imenicom određeni likovi, svesno zaboravljanje postojanja vremena, tok radnje ne kroz jezik, već u jeziku...), iz kojih proizilazi i sa kojima zatvara krug prijevosti pričanih imaginacijom deteta i strpljenja pisca. Svest dečaka pothranjena u svakom od čitalaca jeste prostor u kome Mitrović gradi svoju poetiku. Čine ga dečakove slike (svaka rečenica je jedna slika specifičnog ukusa, mirisa, boje i zvuka; svaka priča liči na album strip-majstora/citaoca, a reči, poput pene, pokušavaju da se odvoje od površine privida, koja se skoro i ne nazire medu slikama starih/novih odnosa predmeta i pojjava), tvorenne nezavisno od racionalnog sveta i njegove hijerarhije uzročno-posledičnih veza, slike koje mu se, iz sopstvenog nepostojanja, skupno useljavaju u biće. Dečak nema godina, kao imenica on je večan, kao dečak — konačan, isto je što i starac, živeći jeste samo budući mrtvac, a postojanje samo serijal topnih, rečima prizvanih, slike. Odrastanje, ulazak u svet drugih iz sveta sebe, ravno je hvatanju u mrežu iz koje nema izlaska. Tako dimenzioniran, dečak nam se otvara, kao tužna metafora sukoba većne prirode i njenog, konačnošću determinisanog, posmatrača i sudionika. Istovremeno, otkrivanje metafore nam prosiruje svesno i podseća na nesvesno; bivstvujući ponovo s njom (makar i literarnoj) zadobijamo ono što nam je odrevek pripadal, a da ga najčešće nismo bili ni svesni. Ovaj indirektni metod otkrivanja »tajni život« samo potvrđuje da književnost najbolje funkcioniše kao jednačina, iza čijeg se rešenja krije sâm život.

S puno lakoće i malo reči Mitrović zbira bajkovite mitologeme detinjstava, dopuštajući im mogućnost posve različite realizacije (kao što to već i biva u svakoj životnoj individual-

nosti). Recimo, u *Prodavači šibica*, na odveć poznatoj matrici priče, priča se (skoro) uvek, ponovo i stalno. Slobodna interpretacija asocijativno ukrštene dve priče za decu paradigmatički govorci o samom činu pisanja (dopisivanje rečeničnih slika uz doživljaj, mešanje različitih nauko (možda) nazevišnih dogadanja, plus istina koju deklarišu mnoge misaone poete — nepojamna tuga), a isto tako i o književnom (i drugom) vremenju čiji smo svedoci.

Citanje Mitrovićeve proze — a i nekoliko srodnih poetika mladih autora (vidi *Korto Malteze*, V. Pištala, na primer) — doživljavamo kao rekapitulaciju, sažimanje, pretvaranje mitova u simbole, simbola u reči, kao stvaranje jednog jezika koji u svakom svom segmentu jeste »vrh ledene bregu«. U rečenica/ishodištima od kojih se sastoje Mitrovićeve priče nije teško pronaći polazišta u tradicionalnom i savremenom pesništvu, svetim knjigama i bajkama, legendama i mitovima, (prepostavljenom) iskustvu i zamisli. Autor se predstavlja kao kolekcionar utisaka. I sâm tekst potvrđuje: »u sećanju se mešaju stvari koje je prozveo, čuo od drugih, citao negde ili samo sanjao«.

Bez piščevog stava, uz bezidejnost koja odmara, to je govor slika koje se svidaju svojom punoćom, celovitošću, koje će čitalac ili prevideti, ili, jednostavno, potonuti u njih. U takvom govoru nema prohodnosti i neprohodnosti; reč je o superiornoj, amplificiranoj i višezačnoj realizaciji stvarnosti (kao mogućnosti, ili kao prošlosti, budućnosti... svejedno, zavisi od ustrojstva čitaoca. U svakom slučaju, Mitrović piše publici uronjeno u večnost, premda ga čitalju samo predodređeni za poraz. Zapravo, samo oni i postoje), u kojоj se pojma vremena svodi na pojedinačno, lično, na protok krvi, ili rast kose. Sveprisutna individualizacija vremena (možda je baš ona pričak njegove prave prirode, nasuprot superiornom, zajedničkom, nasuprot zabludi na kojoj počiva ljudsko društvo), različito od pravremena *Rasa*, osmišljena je u nekoj savremenosti koja je, u skladu sa autotorovim simbolotvornim ambicijama, lišena svakog istoricizma.

Neophodno je možda i ilustrovati kaleidoskopsku mnogočinost Mitrovićevog prozognog govora. Njegova simbolika ide dotele da cele priče, ili njihove delove, možemo, rečenicu po

rečenicu (na primer, završnog fragmenta: »Ponekad, jedva čujno, ključevi zazvane medu svetovima: nešto nevidljivo, skriveno, neoprezno se oda. Posle tamnih godina kisa i plaća, vaskrsli je sišao niz dugu u svoj sunčani zavičaj. Sav u zlatu, budi se na mestu gde se iznenadno, bez pozdrava i bez bola, oprostio sa sobom; davno se raspaio, a beli krst još brani njegov grob. Nema ničeg čudesnog u ovom poznom budenju, jer nema sećanja na smrt; tude godine je sakrio jedan treptaj njegovog oka. Ali, ot-kud da je maločas na golin granama bio sneg, a sada proleće draži pupoljke i kroz mračno, nabujalo zelenilo veju leptiri?«) citati i straga: »Ali otkud da je maločas na golin granama bio sneg, a sada proleće draži pupoljke i kroz mračno, nabujalo zelenilo veju leptiri? Nema ničeg čudesnog u ovom poznom budenju, jer nema sećanja na smrt; tude godine je sakrio jedan treptaj njegovog oka. Sav u zlatu, budi se na mestu gde se iznenadno, bez pozdrava i bez bola, oprostio sa sobom; davno se raspaio, a beli krst još brani njegov grob. Posle tamnih godina kisa i plaća, vaskrsli je sišao niz dugu u svoj sunčani zavičaj. Ponekad, jedva čujno, ključevi zazvane medu svetovima: nešto nevidljivo, skriveno, neoprezno se oda.« Ili, možda, pomešati? U svakom slučaju, mogućnost otvoreništva novih (čak i piscu nepredviđenih) veza i simbola je ogromna. Dovoljno je samo po-kušati.

Dubinu Mitrovićeve rečenice (slike daje dah prolaznog bića u kome nastaje. Otuda joj toplina, ali otuda joj i pitanje, pitanje svekolikih književnosti — kome, kome i za koga, na posletku kad jezik bude drugačiji, kad ne bude moguć neiskriveni silazak u svet rečenica? Valja još dodati zapažanje da je u ovakvom pristupu književnom stvaranju ideo razumskog jasno uočljiv na nivou te rečenice/slike koju pisac kombinuje u susretu perceptivnih entiteta. No, na nivou priповesti (kako smo videli) idejnost gubi svaki značaj; priča ide svojim tokom, nelinearne tokom dečakove zamisli. U skladu s tim možemo pretpostaviti da bi, oblikovan identičnim literarno-tvoračkim pristupom, odrastao čovek kroz svoju provociranu racionalnost postao upravo monstruozno složen u upecatljivosti svoje književne snage i izražajnosti. Tako što svaka književnost, može samo poželeti. A nama, na kraju, umesto zaključka, može preostati još pitanje (ne ono praza ili poezija; za pojavu ove vrste tako što je irelevantno): može li nas ovaj nailazeći talas govora čistih oseta, zvukova, mirisa, boja i do-diru za duže vreme zainteresovati kao govor književnosti? Ukoliko se vreme postara za pozitivan odgovor, trebali bismo početi pripremati za drugačija čitanja i tumačenja. U suprotnom, sledi oklevanje, drhtavica. I mucanje, svakako.

približavanje tišini

Aleš Debeljak: REČNIK TIŠINE (SLOVAR TIŠINE), Biblioteka Aleph, Književna mladina Slovenije, Ljubljana, 1987.

tomaž toporišić

Stvari su prazne. U njima nema ničeg. Kao da su plod izjalovljenog plana. Pokrajina leži u vodi koja postaje zelena od nekog rastinja. Zasenčena je linijama horizonta. Ispunjena je prašinom koje se svi plaše.

Ovo jutro možda zaista miriše na čaj od jasmina. Medutim, to još ne znači da ima neki smisao. Možeš nastaviti sa šetnjama do obale, to ništa ne menja. Sve što je obuhvaćeno tvojim pogledom nije ništa više od gorkog prividenja. Koje podseća na slike doživljaja koji su ti već poznati. Nečeš da nadeš mesto za stvari. Koje traju duže od tvoje maštne, nade, tajne. Okružen si stvarima. To nije tako loše. Samo su one pouzdane. Postoje.

Već prva pesma iz ciklusa *Bez anestezije* razvija bezizlaznu, ali poetološki čistu, jednos-

tavnu, skoro eksperisionističku poetiku pomoću mota (Brane Bitenc): »Nag sam i bez srca/stojim. Nema centra sveta./Moj plać ne umiva ništa,/telo nije moja svojina,/so grize razdraženu kožu.« Na taj način uspostavlja poetiku Aleša Debeljaka u zbirci pesama *Rečnik tišine*. Ona se iskazuje u radikalno oštrom obliku, tako reći u samoj oštrici noža. *Debeljak* je na nekim mestima, gde u njegovoj poeziji upravo zeva praznina ništavila, neverovatno bližu *Samuelu Becketu*.

Razlika koja dosledno razdvaja njegovu poetiku od poetike najradikalnijeg medu radikalima i nepopravljivog moderniste, uprkos tome je, tako reći, nesavladiva. Utelovljava je sam medij poezije, koja kao lirizacija omogućava jutru da bar hipotetično može da »miriše na čaj od jasmina«, odnosno, sposobna je da igra igru simulacije mirisanja čaja na jasmin, pa makar se ta simulacija pretvorila u ništa